

importance of ensuring conditions for professional identification of students and propaedeutics of further understanding of teaching methods. Taking into account gained practical skills, the content of the work of the classroom teacher, the content of the discipline "Methodology of educational work" the pedagogical goals of industrial practice of future teachers in the primary school and developed organizational and methodological materials are revealed: creating the set of techniques of the study of students' characteristics in the class, analysis of results, substantiation of conclusions and proposals; development of a fragment of the plan of educational work of the classroom teacher for the period of practice; methodological development of the form of educational work with the analysis of its implementation; development of materials of parent meetings in the assigned class with actual pedagogical issues; design of the lesson on the subject of specialization with implementation of educational tasks (national-patriotic, public-active, moral, etc). It is shown that pedagogical component of practical training of students of the fifth course implements psycho-pedagogical training of students in working with secondary school pupils.

The content lines of training (propaedeutic) and industrial pedagogical practices, their development at different stages of learning are proved and strategies for their development are presented: mastery of the techniques of educational work (sophomores – ethical conversation, children's art competition, educational event in the areas of education and in accordance with the plan of educational work of the classroom teacher), fourth year students – an educational project, a debate, a verbal journal, an interactive theatre, a quest, etc); the study of cohesion of the students in the group; planning of educational work; individual work with pupils; didactic objectives; methods of work with parents of students.

Along with the development of practices content the dynamics of changes in the technology of preparation, organization and evaluation of educational achievements of students on the results of practice is revealed. It is noted that preparing for practice defines the need to organize teaching as a process of solving research and practical problems, which in turn modernizes practical classes on pedagogical disciplines. Practical training, practical classes with elements of training, didactic games, master classes, workshops, etc. are becoming productive. The approaches to understanding educational outcomes of students' practice and evaluation system are actualized: for educational practices more relevant was the corporate assessment made by the creative groups of students' products, in its turn, for the industrial practice the attention is focused on the pedagogical assessment of individual products. The importance of consistency in creating products of practice, directing all of these developments on the solution of the common question is emphasized.

Key words: *professional pedagogical training, practical training, practical pedagogical training, future teacher, educational teaching practice, industrial teaching practice, content lines of practices, technologies of practices organization, technologies of evaluation of learning achievements of the students during the practice.*

УДК 371.214.41

О. В. Михайличенко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ»: СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Мета – розкрити стан проблеми організації та змісту наукових досліджень за спеціальністю «Фізична культура і спорт» для окреслення шляхів її подальшого розвитку. Використано такі методи дослідження, як: аналіз науково-методичної

літератури, методи теоретичної інтерпретації. Автором розкрито проблему організації та змісту наукових досліджень, як важливої передумови подальшого розвитку наукової спеціальності «Фізична культура і спорт»; показані напрями доопрацювання паспорту даної наукової спеціальності з уточненням їх змісту.

Ключові слова: спорт, фізична культура, паспорт наукової спеціальності, науково-дослідна робота.

Постановка проблеми. Стан інформаційного суспільства загострює проблему накопичення та використання наукових досягнень. Перехід суспільства до стану інтенсивного розвитку, на відміну від логіки екстенсивного підходу, притаманного суспільно-економічній формації, яка має у своєму розпорядженні значні ресурси (людські, фінансові, матеріальні тощо) і ладна їх витратити на угоду ідеології, передбачає підвищення ролі інтелекту як головного потенціалу розвитку тієї чи іншої країни [2; 9; 10; 11].

Очевидно, що в умовах існуючого обмеження традиційних ресурсів на розвиток фізичної культури та спорту (насамперед, фінансових і матеріальних), існує об'єктивна потреба уникати розпорошення сил, забезпечувати концентрацію зусиль науковців України на найбільш важливих ділянках розвитку цієї сфери. Але цього неможливо досягти до того часу, поки не з'явиться державна політика в царині науки про фізичну культуру та спорт. Причому, це не лише бажано, але й можливо забезпечити, адже в нас, окрім інститутів фізичної культури, існують факультети фізичного виховання, де разом працюють сотні висококваліфікованих фахівців (докторів і кандидатів наук), а також спеціально створений орган, а саме Міністерство молоді та спорту України, одним із завдань якого як раз і є розробка відповідної політики за напрямами згідно з наданими йому компетенцій.

Аналіз актуальних досліджень. На жаль, наша стаття, мабуть, є першою публікацією за темою обґрунтування потреби вдосконалення організації та змісту наукових досліджень, які виступають важливою умовою реформування фізичної культури та спорту (принаймні авторам не відомі подібні спроби наших колег). Серед дотичних робіт слід вказати на статті, у яких уже була зроблена спроба проаналізувати наслідки виведення в Україні наукових досліджень з фізичної культури та спорту з поля педагогічної науки [3; 6; 7], у публікаціях за темою макропедагогіки, започаткованих В. В. Приходьком, уже був зроблений наголос на важливості використання різних макропедагогічних регуляторів [4; 5; 8].

Мета статті – розкрити стан проблеми організації та змісту наукових досліджень за спеціальністю «Фізична культура і спорт» для окреслення шляхів її подальшого розвитку.

Використані **методи теоретичного дослідження:** вивчення науково-методичної літератури, абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, ідеалізація та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Результати проведеного дослідження

ми впорядкуємо в декілька окремих, змістовно пов'язаних між собою блоків.

Згідно з існуючою практикою планування науково-дослідної роботи (НДР) у фізичній культурі та спорті використовували вже в роки державної незалежності України. До останнього часу ця робота здійснювалася на підставі Зведеного плану НДР на п'ятирічку (останнім з опублікованих був план на 2011-2015 рр. [1], а зараз ведеться активна робота з формування такого плану на наступну п'ятирічку, на який ми покладаємо великі надії). Для складання такого плану відповідні вищі навчальні заклади самі визначали тематику своїх досліджень, запрошуючи пропозиції від потенційних керівників тем (тобто, своїх найбільш авторитетних науковців), які потім узагальнюються в цьому, вже Зведеному, плані.

Міністерство молоді та спорту України зазвичай мінімально бере участь у формуванні вузлових тем Зведеного плану, адже, як зазначалось, у нас усе ще відсутня державна політика у визначенні пріоритетів наукових досліджень, включаючи розробку шляхів подальшого використання їх результатів в інтересах інтенсивного розвитку фізичної культури та спорту. Це означає, що планування усього змісту НДР у сфері фізичної культури та спорту, фактично, передане самим науковцям, що нерідко вело до використання Зведеного плану в інтересах радше окремих керівників тем, аніж усієї країни.

Як результат, у наказі міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту № 4525 від 20.12.2010 р., що супроводжував Зведений план НДР на 2011–2015 рр., не були зазначені дієві механізми впровадження результатів наукових досліджень у практику, усе вкотре покладалося на самих науковців.

Для прикладу розглянемо зміст паспорту наукової спеціальності на прикладі спеціальності 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт. У цьому паспорті окреслені 28 напрямів досліджень (усі вони подані нижче), які здавалося б, всебічно охоплюють цю сферу. Ось ці напрями: історія розвитку становлення та сучасний стан спорту; напрями і види спорту в системі спортивного руху; міжнародний спортивний рух, спорт і держава; любительство та професіоналізм у спорті; гуманістичні основи спорту; вплив спорту на суспільство та особистість; розвиток спорту та його напрямів в Україні та тенденції його розвитку у світі; організаційні та соціально-економічні основи спорту; роль і місце спортсмена у спорті; матеріально-технічне забезпечення підготовки спортсменів та проведення змагань; спортивні споруди й охорона навколишнього середовища; програмно-нормативне забезпечення підготовки спортсменів; допінг у спорті; міжнародна олімпійська система; система олімпійської освіти; програма, організація та проведення Олімпійських Ігор; види спорту в програмах Олімпійських Ігор; паралімпійські ігри, Дефлімпійські ігри,

Спеціальні Олімпіади; історичні передумови, методологічні основи побудови системи підготовки спортсменів та її реалізація на практиці; система олімпійської підготовки національних команд із видів спорту; система дитячо-юнацького, резервного та спорту вищих досягнень у загальній системі спорту; змагання та змагальна діяльність спортсменів; сторони підготовки спортсменів (технічна, тактична, психологічна, фізична та теоретична), засоби та методи їх удосконалення; побудова процесу підготовки спортсменів у різних структурних утвореннях: багаторічна підготовка, чотирьохрічні олімпійські цикли, підготовка в макро-, мезо-, мікроциклах і тренувальних заняттях; відбір, орієнтація, управління, контроль, моделювання та прогнозування в системі підготовки спортсменів; підготовка та змагальна діяльність з урахуванням клімато-географічних умов; підвищення ефективності тренувальної та змагальної діяльності з урахуванням використання ергогенних засобів і спеціального харчування; система управління процесами стомлення, відновлення, підвищення працездатності та формування реакцій адаптації у процесі підготовки спортсменів; оптимізація процесу підготовки спортсменів на різних етапах спортивного вдосконалення з урахуванням медико-біологічних та психологічних закономірностей формування підготовленості спортсменів; травматизм у спорті та профілактика спортивних травм.

Вивчення змісту паспорту викликає запитання: «..Якою має бути кваліфікація членів Спеціалізованої вченої ради, які здатні компетентно оцінити дисертації від, приміром, напряму «спортивні споруди й охорона навколишнього середовища» до «підвищення ефективності тренувальної та змагальної діяльності з урахуванням використання ергогенних засобів і спеціального харчування?»» Як правило, роль експертів покладено на офіційних опонентів, які повинні бути висококваліфікованими фахівцями з відповідного напряму. Але ж члени Спеціалізованої вченої ради повинні й самі глибокого розумітися на сутності дослідження, винесеного на публічний захист, самостійно здійснювати експертну оцінку роботи і, нарешті, голосувати свідомо щодо відповідної дисертації на офіційному захисті.

Відтак, не дивно, що Спеціалізовані ради з острахом зустрічають роботи які, формально відповідають паспорту спеціальності, але відповідних фахівців у складі ради немає. Аналіз дисертацій, які захищаються у спеціалізованих вчених радах сфери фізичної культури і спорту свідчить, що залежно від тієї чи іншої ради, вони приймають до захисту дисертаційні роботи загалом лише до 10 напрямів із перерахованих вище у паспорті спеціальності 24.00.01. Відомо, коли дисертація повною мірою відповідає певному напряму НДР, приміром, «Історичні передумови, методологічні основи побудови системи підготовки спортсменів та її реалізація на практиці», її не бажають приймати до захисту, адже «...реалізація на практиці» веде дослідника до

вдосконалення змісту професійної підготовки тренерів, але цей важливий аспект не передбачений для дослідження за науковою спеціальністю 24.00.01 (радіше 13.00.04 за класифікацією ВАК України – теорія і методика професійної освіти, яка належить до педагогічних наук).

Виникає питання, а в який спосіб долалися подібні проблеми за часів СРСР, а нині в Російській Федерації та Білорусі? У цих країнах існує спеціальність 13.00.04 - «Теорія і методика фізичного виховання, спортивного тренування, оздоровчої та адаптивної фізичної культури», що визначає методологію фізичної культури, основні напрями фундаментальних і прикладних досліджень з наукового обґрунтування її змісту й методики, нормативної основи, специфіки управління та особливостей організації, але власне до області педагогіки всіх їх природно прив'язує вказівка на «теорію і методику» навчання, виховання тощо.

Порівняння змісту двох паспортів спеціальностей свідчить про те, що в Україні відбулася спроба охопити зазначеними вище напрямками досліджень спеціальності 24.00.01 усю низку науково-практичних проблем, які притаманні не області *теорії та методики* але власне складній і багатоаспектній *сфері спорту* як такій.

Сферу фізичної культури та спорту можна визначити, як поліпроцесуальне, спеціально організоване професійне співтовариство. Працюючі в конкретному виді спорту фахівці є носіями певної цілісної діяльності з підготовки спортсменів, формують даний вид спорту як загальну для них справу. Основні «сферні» процеси, що забезпечують створення й розвиток культурної практики підготовки спортсменів, це породження нового (ідей розвитку виду, методик, технологій), які слід віднести до діяльності виробництва. Крім того, це діяльність відтворення (навчання тренерських кадрів, поширення методик спортивного тренування, підтримка існуючих традицій, що забезпечують традиції в розвитку спорту). Нарешті, це процеси виведення з ужитку віджилого, не продуктивного, тобто застарілих методик тренування, зразків спортивної форми та інвентарю тощо (по суті, це робота культурної, тобто підготовленої та акуратно виконаної утилізації або «поховання» віджилих форм і видів діяльності, що гальмують подальший розвиток виду спорту) [8].

Організація зазначених та інших сферних процесів, включаючи організацію, керівництво та управління, безпосередню підготовку кадрів для роботи в тих чи інших видах спорту та становлення їх професіоналізму ведуть до того, що задіяні в них фахівці здатні не тільки бути виконавцями рішень свого керівництва, але й володіти достатніми професійними якостями для того, аби зайняти діяльну та творчу позицію, а також результативно співпрацювати з різними представниками у своїй галузі (тут це окремий вид спорту, що неперервно розвивається), виявляти при цьому існуючі проблеми, організовувати одержання й використання поки що

відсутнього знання, яке необхідне для розвитку даного виду спорту [8].

Таким чином, існуючі уявлення про сферу спорту, обов'язково виводять нас до потреби забезпечення такого сферного процесу як підготовка кадрів і якісне підвищення їхньої кваліфікації. Однак, як зазначалося, паспорт спеціальності 24.00.01 чітко не передбачає напряду досліджень, пов'язаного з підготовкою кадрів. Натомість, поза будь-яким сумнівом авторитетний вищий навчальний заклад Російської Федерації, а саме Російський державний університет фізичної культури, спорту, молоді і туризму, лише кілька років тому відновив дію Спеціалізованої ради за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика фізичного виховання, спортивного тренування, оздоровчої і адаптивної фізичної культури. Усі попередні роки тут існувала лише Спеціалізована рада за фахом 13.00.08 – теорія і методика професійної освіти, тож пріоритет мало саме науково-методичне забезпечення підготовки тренерів і викладачів з фізичної культури і спорту.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.

1. У сучасній Україні потрібно більш дієво, ніж це відбувалося до останнього часу, використовувати можливості наукових досліджень для інтенсифікації розвитку галузі фізичної культури та спорту, передумовою чого є достатня кількість висококваліфікованих фахівців із науковими ступенями, а також створене Міністерство молоді та спорту України, яке має визначатись із пріоритетами щодо спрямованості актуальних для країни розробок, відшукувати можливості підтримки їх упровадження у практику фізичної культури і спорту.

2. Потребує уточнення місце наукових досліджень із проблем фізичної культури та спорту в структурі наукових спеціальностей України. Тут можливі декілька варіантів, наприклад, доопрацювання паспортів спеціальностей (спеціалізацій) 24.00.01, 24.00.02, 24.00.03, або з огляду на те, що спеціальність 017 «Фізична культура і спорт», за якою готують фахівців для цієї сфери, починаючи з 2015 р. уведена до галузі знань «Освіта», можливе повернення цих спеціальностей (або за прикладом інших країн, однієї такої спеціальності) до області педагогічних наук. У цьому випадку потрібно прирівняти науковців, які раніше отримали дипломи кандидатів і докторів наук з фізичного виховання і спорту, до фахівців з педагогіки, яким вони насправді є.

Перспектива подальших досліджень пов'язана з потребою організації наукової дискусії відносно проблем, що були порушені у статті, результатом якої повинна стати розробка державної політики щодо наукових досліджень із проблем фізичної культури і спорту та сприяння їх упровадженню у практику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зведений план науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011-2015 рр. – Київ, 2011. – 44 с.
2. Михайличенко О. В. Історія науки і техніки : навчальний посібник для студентів педагогічних спеціальностей / О. В. Михайличенко. – Суми : СумДПУ, 2013. – 346 с.
3. Приходько В. В. Гуманитарная сфера и последствия исключения в Украине теории спорта из поля педагогической науки / В. В. Приходько // Гуманітарно-наукове знання: становлення парадигми : матер. міжнар. наук. конф., 7–8 жовтня 2011 р. – Чернівці : ЧНУ, 2011. – С. 110–113.
4. Приходько В. В. Использование логики макропедагогике к реформе спорта в молодых независимых государствах, образовавшихся на постсоветском пространстве / В. В. Приходько // Современное состояние и тенденции развития физической культуры и спорта : матер. II Всероссийской заочной науч.-практ. конф. с междунар. участием, 10 нояб. 2015. – Белгород, 2015. – С. 335–339.
5. Приходько В. В. Макропедагогика: важность макропедагогических регуляторов для современной Украины / В. В. Приходько // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Вип. 117: Серія: Педагогічні науки. – Чернівці, 2014. – С. 82–85.
6. Приходько В. В. О попытке исключить исследования в области теории спорта из сферы педагогической науки / В. В. Приходько // Теорія і практика фізичного виховання : наук.-методичний журнал. – Донецьк, 2011. – № 3. – С. 97–103.
7. Приходько В. В. О последствиях выведения исследований в области теории спорта из поля педагогической науки / В. В. Приходько // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Вип. 91. – Т. 1. – Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернівці, 2011. – С. 375–377.
8. Приходько В. В. Роль макропедагогике в создании концепции реформы спорта в условиях современной Украины / В. В. Приходько // Спортивний вісник Придніпров'я. – Дніпропетровськ, 2014. – № 1. – С. 179–181.
9. Приходько В. В. Спорт как отрасль и сфера (Обоснование необходимости научных исследований по проблеме) / В. В. Приходько, С. Н. Горбань // Теория и практика физической культуры. – М., 1996. – № 6. – С. 18–20.
10. Томенко О. А. Неспеціальна фізкультурна освіта учнівської молоді: теорія і методологія : [монографія] / О. А. Томенко. – Суми : Вид-во «МақДен», 2012. – 276 с.
11. Томенко О. А. Уявлення та асоціації майбутніх вчителів стосовно основних понять сфери фізичної культури і спорту / О. А. Томенко, С. В. Чередніченко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2013. – № 5. – С. 73–76.

РЕЗЮМЕ

Михайличенко О. В. Научные исследования по специальности «Физическая культура и спорт»: современное состояние и перспективы.

Цель состоит в том, чтобы выявить состояние проблемы организации и содержание научных исследований по специальности «Физическая культура и спорт» для описания путей ее дальнейшего развития.

Раскрыты проблемы организации и содержания научных исследований как основные предпосылки для дальнейшего развития научной специальности «Физическая культура и спорт»; показаны направления пересмотра паспорта данной научной специальности.

Методы исследования: анализ научно-методической литературы, методы теоретической интерпретации.

Путиами совершенствования организации и содержания научных исследований в области физической культуры и спорта являются: пересмотр паспорта специальностей (специализаций) 24.00.01, 24.00.02, 24.00.03, в пределах специальности 017 «Физическая культура и спорт» в связи с расширением их содержания; включение исследований, связанных с совершенствованием подготовки и переподготовки специалистов по физической культуре и спорту в паспорта этих научных специальностей.

Ключевые слова: спорт, физическая культура, паспорт научной специальности, план научно-исследовательской работы.

SUMMARY

Mikhailichenko O. Research on “Physical culture and sports”: current status and prospects.

The improvement of the organization and content of research on “Physical culture and sports” as an important precondition for reform of this speciality is proved.

The aim of the article is to uncover the state of problems of organization and content of researches in physical culture and sports for the description of the ways of its further development.

Research methods: a study of scientific literature, theoretical methods.

Results. The article reveals the ways of improving the organization and content of scientific research as essential preconditions for the further reform of physical culture and sport. Attention of the research is paid to the problems of physical culture and sport in the structure of scientific specialties in Ukraine. There are several options, for example, revision of passports of the majors (specialisations): 24.00.01, 24.00.02, 24.00.03, or taking into consideration the fact that specialty 017 “Physical culture and sport” has the aim to prepare specialists for this sphere, starting from 2015 withering the branch of knowledge education, it is possible the return of these (or following the example of other countries, one of these specialties) to the area of pedagogical sciences.

If the specialty of the codes 24.00.01, 24.00.02 and 24.00.03 will be further stored, you need to turn the direction of researches on the improvement of training and retraining of specialists. If the decision will restore “Theory and methodology of physical education, sports training, improving and adaptive physical education” in the usual framework of pedagogical science, you need to specify significantly smaller directions of researches in their specialties, bringing them to your own theory and methodology of physical culture and sports.

It is concluded that in the modern Ukraine there should be more efficiently than it was until recently, used the opportunities for conducting research to intensify the development of the field of physical culture and sports, a prerequisite of which is a sufficient number of highly qualified professionals with scientific degrees, and also creation of the Ministry of youth and sports of Ukraine, which should determine the priorities of directing relevant for our country developments; find opportunities to support their implementation in practice of physical culture and sports.

Key words: sport, physical education, passport of scientific specialty, research work.